JYX JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Kauppinen, Anneli

Title: Polyseeminen "vaikka" ja neuvottelun retoriikka / Polysemic forms of "vaikka " and the rhetoric of negotiation

Year: 2006

Version: Published version

Copyright: © Kirjoittaja & Kotikielen Seura, 2006

Rights: In Copyright

Rights url: http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en

Please cite the original version:

Kauppinen, A. (2006). Polyseeminen "vaikka" ja neuvottelun retoriikka / Polysemic forms of "vaikka " and the rhetoric of negotiation. Virittäjä, 110(2), 162-189. https://journal.fi/virittaja/article/view/40475

ANNELI KAUPPINEN

POLYSEEMINEN »VAIKKA» JA NEUVOTTELUN RETORIIKKA

Suomen *vaikka* on kuvattu sanakirjoissa ja kieliopeissa ensi sijassa konjunktioksi. Tässä artikkelissa tarkastellaan *vaikka*-lekseemin eri tehtäviä puhutussa kielessä, erityisesti suunnittelu- ja neuvottelutyyppisissä keskusteluissa. Tarkastelun lähtökohtana on konsessiivisuus laajasti ymmärrettynä argumentaation keinona. Aineiston perusteella syntyy kuva *vaikka*-konstruktioiden toimintatyyppihakuisuudesta. Analyysin tuloksena esitetään kieliopillistumishypoteesi, jonka mukaan *vaikka*-konjunktio on keskustelussa syntaktistunut lausumapartikkeli.[1]

Konsessiivinen merkityssuhde esitetään tavallisimmin virkkeensisäisten lauseiden asyndeettisenä suhteena, joka on eksplikoitu *vaikka*-konjunktiolla. Konsessiivirakenteelle

vaikka p, q

on ominaista, että p ja q ovat yhteensopimattomia sen perusteella, mitä asioista yleensä tiedetään. Hallitsevassa lauseessa esitetään odotuksenvastainen asiaintila, joka pätee määritteenä olevan *vaikka*-lauseen ilmaisemasta asiaintilasta huolimatta. Konsessiivirakenteen puhuja sitoutuu sekä pää- että sivulauseen totuuteen. (Crevels 2000; ISK s. 1086.)

(1) *Hän synnytti, vaikka oli 50-vuotias.*
Presuppositio: 50-vuotiaat eivät yleensä synnytä.

[1] Kiitän Marja-Leena Sorjosta, Sara Routarinnettä ja Virittäjän anonyymeja arvioijia hyödyllisistä kommenteista, jotka auttoivat artikkelin työstämisessä.

Konsessiivirakenteita käsitellään kirjallisuudessa usein kausaali- ja ehtorakenteiden yhteydessä. Couper-Kuhlen ja Kortmann (2000) lisäävät tähän ryhmään adversatiiviset vastakohtarakenteet ja antavat niille yhteisnimityksen CCCC-suhteet, lyhyemmin C-suhteet.[2]

Kun konsessiivirakenteiden ominaisuudet kuvataan edellä esitetyllä tavalla, propositioita käsitellään yleisesti hyväksyttyinä totuuksina. Crevels (2000) toteaa konsessiivisten suhteiden poikkeavan muista C-suhteista siten, että niiden avulla ilmaistaan ennemminkin ennakko-oletuksia kuin loogisia suhteita. Vielä ilmeisemmiksi konsessiivien erityispiirteet tulevat, kun tarkastellaan niiden ilmenemistä tekstikontekstissa, erityisesti keskustelutilanteissa. Puheenvuorothan eivät ole pelkkiä väitteitä, vaan esimerkiksi ehdotuksia, kysymyksiä ja kannanottoja sekä niiden monifunktioisia yhdistelmiä. Siksi niitä ei myöskään voi arvioida pelkästään totuusarvon perusteella. On kysymys myös vuorovaikutuksen retoriikasta.

Uuden retoriikan yhtenä perustajana tunnettu Chaïm Perelman määrittelee oman teoriansa Aristoteleen dialektisen perinteen jatkajaksi. Hän toteaa, että Aristoteleen retoriikkaan alun perin kuuluneista muodollisesta ja dialektisesta päättelystä jälkimmäinen on jäänyt edellisen varjoon. Perelmanin uudessa retoriikassa argumentaation tavoite on määritelty pragmaattisesti, viime kädessä vastapuolen toimintaan vaikuttamiseksi. Dialektisen päättelyn avulla haetaan usein hyväksyntää kiistanalaisille väitteille, ja keskustelun tavoitteena on vastapuolen suostuttelu. Tällöin argumentaation todellinen vaikutus riippuu kielenkäytön vakuuttavuudesta. Perustelu alkaakin usein selviöiden kyseenalaistamisesta. (Perelman 1996: 8–15; myös Summa 1996.) Uuden retoriikan ajatus keskustelujen argumentointitavasta on luonteeltaan samanlainen kuin keskustelunanalyysissa: vuoron merkitys ja sen myötä vaikuttavuus syntyvät puhujan ja kuulijan yhteistyönä (esim. Hakulinen 1997: 15).

Tavoitteeni on tässä artikkelissa tarkastella suomen kielen *vaikka*-lekseemin käyttöä puhutussa kielessä, erityisesti eräissä suunnittelu- ja neuvottelutilanteissa. Hypoteesini on, että *vaikka*-lekseemillä on eri toimintatyyppeihin hakeutuvia käyttötapoja, jotka ovat osoitettavissa keskenään polyseemisiksi.[3] Tarkoituksena on kuvata *vaikka*-lekseemin esiintymismuotoja konsessiivisuuteen perustuvan argumentaation toteuttajina.

SUOMEN VAIKKA-LEKSEEMIN KUVAUKSET

Nykysuomen sanakirjassa (NS) ja Suomen kielen perussanakirjassa (PS) *vaikka*-lekseemiä tarkastellaan ensi sijassa virkkeensisäisten konsessiivisten suhteiden osoittimena. NS:ssa konsessiivikonjunktion käyttötavat erotetaan myös lauseiden totuusarvon perusteella. Isossa suomen kieliopissa (ISK) analysoidaan *vaikka*-sanan käyttöä ja konsessiivisuutta syntaktisten yhteyksien, totuusarvon ja jossain määrin keskustelukäytön kannalta (s. 1061, 1086–1089).

---

[2] Viittaus sanoihin *causal*, *conditional*, *concessive* ja *contrastive*.

[3] Määrittelen toimintatyypin (*activity type*) keskustelun genreksi; sen kautta määrittyy puhujille myös keskustelutilanteen funktio (ks. Levinson 1992; myös Linell 1998: 235–259).

▷

NS:ssa tehdään ero *vaikka*-sanan konjunktiona ja »adverbin tapaan» käyttämisen välille, esimerkiksi *Maksan vahingon vaikka omasta pussistani*. PS:ssa *vaikka*-lekseemin sanaluokaksi mainitaan vain konjunktio ja erikseen todetaan käyttö 'hyvänsä, tahansa, vain', esimerkiksi *vaikka kuinka monta kertaa.* Molemmissa sanakirjoissa konjunktiokäyttö on ensisijainen ja esimerkistöltään runsain.

ISK:ssa *vaikka* luokitellaan kahteen pääkategoriaan: konjunktioihin ja lausumapartikkeleihin. Jälkimmäisistä mainitaan *vaikka(pa)*-sanan käyttö esimerkin ja ehdotuksen merkkinä, lisäävänä lausumapartikkelina, ja tämän käytön todetaan poikkeavan *vaikka*-sanan konjunktiokäytöstä (ISK s. 778). Lausumapartikkeli on ISK:n käyttöön ottama termi, jonka avulla tuodaan esiin puhutun vuorovaikutuksen piirteitä (mp.):

> Nämä partikkelit sijoittuvat liitynnäisinä lausumaan tai vuoroon. Ne osoittavat, millä tavoin niitä seuraava ilmaus liittyy meneillään olevaan puheeseen, yleensä välittömästi, joskus kauempanakin edellä olevaan lausumaan. Toisin kuin konjunktiot ne eivät kytke toisiinsa lausekkeita. – – Tavallista, mutta ei yksinomaista, on lausumapartikkelien sijoittuminen lausuman tai vuoron, kirjoitetussa tekstissä vastaavasti virkkeen alkuun. Eräät lausumapartikkelit voivat sijaita myös vuoron lopussa, – –.

Konjunktiokategorian sisällä ISK erottaa kolme alaryhmää (s. 787, 1098–1099):

(a) adverbiaalikonjunktio *vaikka*, esimerkiksi *Vaikka olin kuullut vitsin monesti, en ärtynyt*
(b) lausekerinnastuksessa käytettävä *vaikka(kin)*, esimerkiksi *Kone oli hyvä vaikkakin jo vähän kulunut*
(c) täydennyslauseessa käytettävä *vaikka,* esimerkiksi *– – eikä hän pitäisi pahana, vaikka omatkin lapset tekisivät saman valinnan.* Täydennyslauseesta sanotaan, että se voidaan tulkita usein joko objektiksi tai adverbiaaliksi.

Konjunktiolliset adverbiaalilauseet ISK jakaa kahteen ryhmään. Ne ovat 1) hallitseviin lauseisiin integroituneita restriktiivisiä määritteitä, jotka asettavat lauseen ilmaisemalle asiaintilalle pätemisen rajat tai tulkinnan kehykset, tai 2) toista lausetta kommentoivia epärestriktiivisiä lisäyksiä, jotka muodostavat oman puhetoimintonsa ja ovat syntaktisesti päälauseen kaltaisia (mts. 1071, 1061–).

ISK:n edellä mainittu kategoria (b) »lausekerinnastuksissa käytettävä» ei tarkoita lauseita yhdistäviä eikä siis lauseidenalkuisia *vaikka*-käyttöjä. NS:n ryhmittely näyttää viittaavan toisenlaiseen kantaan: sen esimerkit on luokiteltu siten, että ISK:n epärestriktiiviset lisäykset (*Enimmäkseen niittivät miehet, vaikka niittivät entisaikaan naisetkin)* ja lausekerinnastuksissa käytettävät (*N. esitelmöi kiinnostavasti, vaikka vähän pitkäveteisesti)* ovat NS:ssa samassa konsessiivikonjunktioiden esimerkkiryhmässä: *vaikka* »ilmaisemassa rajoitusta, varausta, selvennystä». (NS s.v. *vaikka*.)[4]

[4] ISK:ssakin on yksi tämänsuuntainen ratkaisu: se mainitsee lausekerinnastukset alahuomautuksena keskusteluesimerkeissä esiintyvien epärestriktiivisten lisäävien kommenttien yhteydessä ja tulee näin yhdistäneeksi ne toisiinsa NS:n tapaan (ISK s. 1086–1087).

VAIKKA KESKUSTELUISSA: KARDINAALIKONSESSIIVI

Keskustelussa konsessiivirakenteet kuuluvat erityisesti neuvottelu- ja suunnittelutilanteisiin (Barth 2000; Couper-Kuhlen ja Thompson 2000; Ford 2000). Keskusteluissa esiin tuotujen mielipiteiden vastakkaisuudesta syntyy usein myös sellaisia konsessiivisia suhteita, jota ei merkitä eksplisiittisesti konjunktiolla. Couper-Kuhlen ja Thompson ovat abstrahoineet neuvottelun retoriikkaa kuvaavan ja keskustelijoiden sisäistämän prototyyppisen konsessiivimallin: ensimmäinen puhuja esittää väitteen; toinen puhuja myönnyttelee mutta esittää rinnalle sitä koskevan varauksen ja uuden näkökohdan. Couper-Kuhlen ja Thompson tiivistävät teoriansa kolmivaiheiseen sekvenssiin, jonka he nimeävät kardinaalikonsessiiviksi (*cardinal concessive*).

Kardinaalikonsessiivin kaava (KK)

X Puhuja A väittää jotakin tai tuo esiin jonkin näkökohdan (ehdotus)
X' Puhuja B myöntää väitteen tai näkökohdan järkevyyden (myöntö)
Y Puhuja B jatkaa tuomalla esiin vastakkaisen näkökohdan (vastaehdotus)

Kardinaalikonsessiivin ja sen variaatioiden avulla on mahdollista kuvata keskusteluissa ilmenevää ehdotusten, myönnyttelyjen ja vastaehdotusten retoriikkaa. Couper-Kuhlen ja Thompson (2000) tarkastelevat kuviota retorisena ilmiönä, joka syntyy puhujien yhteistyönä.

Kardinaalikonsessiivin skeemaa käytetään väitteen (X) modifioimiseen, heikentämiseen tai kumoamiseen sekä vastaväitteen (Y) vahvistamiseen (Couper-Kuhlen ja Thompson 2000: 405). Olennaista tässä mallissa on se, että konsessiivisuuden katsotaan rakentuvan sekventiaalisesti eikä pelkästään syntaktisesti. Näin päästään kuvaamaan todellisia keskustelu- ja neuvottelutilanteita, joissa konsessio, väitteen hyväksyntä, on usein osittaista, neuvottelutaktisista syistä syntyvää. On kysymys neuvottelulle ominaisesta argumentaatiotavasta.

Kardinaalikonsessiivi jättää tilaa erilaisille muodon variaatioille. Väite, myöntö ja vastakkainen näkökulma eivät aina ole peräkkäisissä vuoroissa eivätkä kaavan esittämässä järjestyksessä, vaan ne voivat kertyä keskusteluun sen eri vaiheissa. Suhteiden kielellisiä representaatioita onkin keskusteluissa monentyyppisiä. Niinpä esimerkiksi prototyyppinen, yhdyslauseen muotoinen konsessiivirakenne (*vaikka* p, q) näkyy kardinaalikonsessiivin skeemassa kahtena osana: myöntö (X') + vastakkainen näkökulma (Y). Kardinaalikonsessiivi jättääkin avoimiksi tämän merkityssuhteen eri ilmenemismuodot: se voi olla yhden vuoron sisällä prototyyppisenä konsessiivirakenteena (*vaikka* p, q) tai kahden puhujan yhteistyörakenteena. Näin tämä skeema pelkistää toimintatyypin ytimen. Neuvottelujen ja neuvottelutyyppisten keskustelujen tavoitteenahan on yhteisymmärrykseen pääseminen.

Hypoteesini on, että suomen *vaikka*-lekseemin eri polyseemeillä on potentiaalinen paikka kardinaalikonsessiivin kolmiosaisen sekvenssin jokaisessa vaiheessa ja että nämä

▷

paikat ja funktiot määrittelevät myös sanan tulkinnan. Nimeän neuvottelun retoriikkaan kuuluvat *vaikka*-esiintymien tyypit seuraavasti:

vaikka$_1$	=	lausumapartikkeli
vaikka$_2$	=	konsessiivikonjunktio
vaikka$_3$	=	konsessiivipartikkeli
X	*vaikka*$_1$	merkitsee puhujan väitteen/ehdotuksen [lausumapartikkeli]
X'	*vaikka*$_2$	merkitsee myönnön [konsessiivikonjunktio]
Y	*vaikka*$_3$	merkitsee vastakkaisen näkökulman ['tosin', konsessiivipartikkeli]

Samanaikaisesti nämä *vaikka*-tyypit eivät tässä kuviossa yleensä esiinny. Näillä kolmella on siis eri diskurssitehtävä. Niistä *vaikka*$_2$ on tyypillisesti episteeminen: se tuo usein esille aiemmin sanotun tai presupponoidun tiedon. Esimerkkejä:

					KK
(2 a)	*vaikka*$_1$	V:		Sitte voit pistää siihen, (0.2) allekkirjoituksen ja; (0.2) sit	
			→	vaikka henkilötunnukses (KELA)	(X)
(2 b)		A:	→	Mä voin sillon tulla vaikka aamusta (KAMPAAMO)	(X)
(3)	*vaikka*$_2$	F:		Joo, mä sanosin, että tää ei periaatteessa ole ongelma,	(Y)
			→	vaikka se oli paha ongelma viime syksyn (INVESTOINTI)	(X')
(4)	*vaikka*$_3$	K:		Tää hoito että tässon nyt jo hoito mukana	(X)
				– –	
		A:		Nii.	
		K:	→	Vaikka sulla on muutenkik kyllä hyvä kiilto hiuksissa (KAMPAAMO)	(Y)

Lausumapartikkelilla (*vaikka*$_1$) puhuja merkitsee oman ehdotuksensa, kuten esimerkeissä 2a ja 2b. Konsessiivikonjunktiosta (*vaikka*$_2$) on kysymys silloin, kun presupponoitu tai keskustelun aikana pohjustettu väite X merkitään konsessiiviseksi (X_1) ja kontrastoidaan syntaktisesti väitteen Y kanssa (Y, *vaikka* X), kuten esimerkissä 3. Konsessiivipartikkelilla *vaikka*$_3$ puhuja tuo väitteen X rinnalle toisenlaisen näkökohdan Y (X toisaalta Y). Esimerkissä 4 vuorot X ja Y ovat saman puhujan esittämiä.

Neuvottelun retoriikkaa voi tarkastella soveltamalla kardinaalikonsessiivin skeemaa keskustelunanalyysissa määriteltyyn vuorovaikutuksen sekvenssirakenteeseen (ks. Couper-Kuhlen ja Thompson 2000: 382). Havainnollistan *vaikka*-lekseemin käyttöä konstruoitujen keskustelujen avulla. Oletuksena on, että puhuja merkitsee vuoron omaksi ehdotuksekseen (ks. kardinaalikonsessiivia edellä).[5]

[5] Tässä käytetään keskustelunanalyysiin vakiintuneita suomenkielisiä nimityksiä: *Sekvenssi* on puhejakso. *Vierusparii*n kuuluu *etujäsen* (= ensimmäisen position vuoro) ja *jälkijäsen* (= toisen position vuoro), joka liittyy edeltävään vuoroon. Vieruspari voi muodostaa sekvenssin sellaisenaan, mutta siihen voi kuulua vielä niin sanottu kolmannen position vuoro, jolloin syntyy kolmivaiheinen sekvenssi. (Ks. esim. Raevaara 1997: 75–92.)

(5)	A:	→	Mentäiskö vaikka junalla?	EHDOTUS (X)
	B:		Mennään vaan.	HYVÄKSYNTÄ

Esimerkin 5 vierusparin etujäsenessä A merkitsee ehdotuksensa omakseen ja myös harkinnanvaraiseksi lausumapartikkelilla *vaikka*$_1$; jälkijäsenessä B hyväksyy ehdotuksen sellaisenaan, ja sekvenssi päättyy tähän.

(6)	1. vuoro	A:		Millä mennään?	KYSYMYS
	2. vuoro	B:	→	Vaikka junalla	EHDOTUS (X)
	3. vuoro	A:		Sopii	HYVÄKSYNTÄ

Esimerkissä 6 A pyytää ensimmäisen vuoron kysymyksellään B:ltä ehdotusta ja saa sen. B merkitsee ehdotuksensa lausumapartikkelilla *vaikka*$_1$. Sekvenssiin voidaan tarvita vielä kolmannen position vuoro, jolla A hyväksyy B:n ehdotuksen. ISK:n nimitys »lisäävä lausumapartikkeli» sopii hyvin keskustelujen 5 ja 6 *vaikka*-tapauksiin, sillä puhuja tosiaan merkitsee niillä oman lisäyksensä keskusteluun.

Edellä esitettyjen täydennykseksi konstruoidaan vielä kolmas keskustelu (7):

(7)	A:		Mennään junalla.	EHDOTUS (X)
	B:	→	Vaikka	HYVÄKSYNTÄ

Esimerkillä 7 havainnollistetaan sitä, että *vaikka* voi esiintyä toisen position hyväksyntävuorona yksinäänkin. B:n vuoro jättää muita mahdollisuuksia avoimiksi, sillä *vaikka*-vuoroon sisältyvä muiden vaihtoehtojen implikaatio voisi antaa A:lle — miksei myös B:lle — aiheen jatkaa pohdintaa. Esimerkkiin 6 verrattuna tässä on se ero, että kun esimerkki 6 alkaa ehdotusta kutsuvalla kysymyksellä (*Millä mennään?*), esimerkikssä 7 ensimmäinen vuoro on ehdotus (X), josta kardinaalikonsessiivin skeema alkaa.

Esimerkki 7 on kiinnostava siksi, että *vaikka* on siinä hyväksyntävuoron paikalla. Se on toisin sanoen siinä sekventiaalisessa asemassa, joka on kardinaalikonsessiivin perusteella tyypillinen konsessiivikonjunktion aloittamalle vuorolle (X'). Esimerkin 7 toisen position *vaikka* poikkeaa näin ollen lausumapartikkelista sekä sekventiaalisesti että syntaktisesti.[6] Mikä se siis on? Jätetään asia avoimeksi ja palataan siihen autenttisten neuvotteluesimerkkien tarkastelun jälkeen.

VAIKKA-ESIINTYMIÄ ERI AINEISTOISSA

Testaan edellä esitettyä *vaikka*-ryhmittelyä aluksi murreaineistolla ja kampaamoissa tallennetulla keskusteluaineistolla.[7] Taulukkoon 1 on koottu tunnistetut *vaikka*-esiintymät. Kuten tiedetään, vanhat murretallenteet ovat tyypiltään yleensä vastauksia haastattelijan

[6] Keskustelunanalyysin perusoletusten mukaan toisen position vuorolle on yleisesti ottaen ominaista, että se on edeltävän vuoron kutsuma, ja sen tulkinta nojaa siihen (Sacks, Schegloff ja Jefferson 1974).

[7] Tässä tutkimuksessa on hyödynnetty Digitaalisen muoto-opin arkiston tallenteita sekä Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen asiointikeskusteluhankkeen aineistoja, jotka on koottu kampaamoissa, Kelan toimipisteissä ja valokuvausliikkeessä.

▷

kysymyksiin ja sisältävät tavallisesti tarinoita kielenoppaan omasta elämästä. Kampaamossa käydyt keskustelut liittyvät sekä meneillään olevaan palveluun että erilaisiin arkielämän tapahtumiin. Näiden rinnalla taulukossa on esimerkinomaisesti yhden Kansaneläkelaitoksen asioimiskeskustelun *vaikka*-esiintymät. Sen puheenaiheet koskevat pelkästään käsiteltävää asiaa, nimittäin asumistuen myöntämistä.[8]

	Murteet	**Kampaamo**	**KELA**
Lausumapartikkeli *vaikka*$_1$	59 (15 %)	11 (31 %)	5
Skalaarinen konstruktio *vaikka*$_{1\ \text{skalaar.}}$	81 (20 %)	3 (8 %)	
Konsessiivikonjunktio *vaikka*$_2$ [joista skalaarisia	220 (55 %) 13]	13 (36 %)	1
Konsessiivipartikkeli *vaikka*$_3$	30 (7 %)	7 (19 %)	
Täydennyslauseen konjunktio *vaikka*$_4$	11 (3 %)	2 (6 %)	
Yhteensä	**401** (100)	**36 (100)**	**6**

Taulukko 1. *Vaikka*-esiintymät murreaineistossa ja nykypuhekielen aineistoissa.

Esimerkkejä murreaineistosta:

(8) *vaikka*$_1$
niin se sivottiin semmosilla hienoilla — sanotaav vaikka koivurangoilla — niiv vittolla sivottiin siihen koivurankaan kiinin ne puut. (Yli-Ii)

(9) *vaikka*$_{1\ \text{skalaar.}}$
siellä sinä voisit kuultav vaikka mitä (Ilomantsi)

(10) *vaikka*$_2$
sielhä se syötiij ja juotiij ja, jää pääl [talvella putkikalastuksessa], vaikka jää oli niip petollista (Lavansaari)

(11) *vaikka*$_2$
järvellä käytiiv viruttamasa vaikka talvipakkanen oli (Kiikka)

(12) *vaikka*$_3$
naapurien kans ov vähä paremmin ruvettu vooroottelohon hevosvehkehien kans, vaikka em mä tierät tulooko siitä pitkäm päällem mitää [= ajan mittaan] (Kurikka)

(13) *vaikka*$_4$
ei tiijä vaikka mieki vielä hiiltysin tässä (Kolari)

[8] Taulukon luvuilla ei tietenkään voi tavoittaa tilastollista merkitsevyyttä; niillä pyritään vain havainnollistamaan esiintymien frekvenssejä näissä aineistoissa.

Luokittellut murreaineiston 401 esiintymää näyttävät jakaantuvan niin, että yli puolet (55 %) on konsessiivikonjunktioita (*vaikka*$_2$). Lausumapartikkeleita (*vaikka*$_1$) on 15 %. Tyyppiin *vaikka*$_{1\ \text{skalaar.}}$ kuuluviksi on taulukossa laskettu skalaarinen konstruktiotyyppi 'vaikka kuinka paljon', jota on murreaineistossa huomattavan paljon (ks. esimerkkiä 9).[9] NS esittelee tähän luokiteltuja esimerkkejä ryhmässä »adverbin tapaan», esimerkiksi *Menen vaikka kontaten, jos en muuten kykene. Kukkia oli vaikka minkä värisiä.* ISK:ssa tätä rakennetta käsitellään pronominiryhmien yhteydessä omana pro-sanatyyppinään, joka ilmaisee ylintä arvoa jollakin implisiittisellä asteikolla.[10] Myös murreaineistossa tyypillisimpiä skalaarisia konstruktioita ovat *mi*-, *ku*-tyyppiset, esimerkiksi *olis tulluv vaikka kuinka syvä kolo* (Isojoki); *se täyty hakkeev vaikka mistä* (Kangasala). Lisäksi olen tähän ryhmään lukenut muutkin määrän ylintä asteikkoa kuvailevat *vaikka*-konstruktiot, kuten *olis kuunnelluv vaikka viikon syömätä* (Tuulos); *vuaren on vaikka airas vittana ku ei verejäv viäreej jouru vaa* (Vihti).

Konsessiivipartikkeleita *vaikka*$_3$ oli murreaineistosta 7 %. ISK:n tarkoittamia täydennyslauseessa käytettäviä konjunktioita (*vaikka*$_4$: *ei ihme vaikka tulisi*; ks. edellä ISK:n ryhmä c) oli 3 %. Lausekerinnastuksessa käytettäviä *vaikka*-konjunktioita (ISK:n ryhmä b) ei tarkasteltuun murreaineistoon sattunut yhtään.

Taulukon 1 pienehkössä kampaamopuhejaksossa *vaikka*-esiintymistä suurimmat ryhmät ovat konsessiivikonjunktiot (*vaikka*$_2$) ja lausumapartikkelit (*vaikka*$_1$). Jälkimmäisten osuus on selvästi suurempi kuin murreaineistossa. Kelan keskusteluissa yhtä *vaikka*$_2$-tapausta lukuun ottamatta kaikki *vaikka*-esiintymät ovat virkailijan ehdotuksiin liittyviä lausumapartikkeleita, kuten esimerkki 2a (s. 166).

Kokoavasti näistä kolmesta — tosin hyvin erikokoisesta — puheaineistosta voi sanoa, että tavallisimpia *vaikka*-esiintymiä ovat lausumapartikkelit (*vaikka*$_1$) ja konsessiivikonjunktiot (*vaikka*$_2$). Kolmanneksi yleisin on konsessiivipartikkeli (*vaikka*$_3$). Näille kolmelle *vaikka*-polyseemille olen siis ehdottanut potentiaalista paikkaa kardinaalikonsessiivissa, lukuun ottamatta skalaarisia konstruktioita (*vaikka*$_{1\ \text{skalaar.}}$), jotka soveltuvat kerronnan retoriikkaan mutta eivät ehdotusten esittämiseen.

Seuraavaksi tarkastellaan *vaikka*-lekseemin esiintymisfrekvenssejä kolmessa yritysneuvottelussa.[11] Kaksi ensimmäistä, nimittäin markkinointikeskustelu ja arvokeskustelu, ovat yrityksen sisäisiä neuvotteluja. Investointikeskustelu on kollektiivinen ohjaus- ja päätöksentekokokous. Mukana on kaksi konsulttia ja yrityksen johto, ja tavoitteena on tehtaan tuotantoprosessin muuttaminen. Kaikkia näitä keskusteluja voi luonnehtia toimintatyyppeinä institutionaalisiksi neuvotteluiksi. Yhteistä niille on vaihtoehtojen sopivuuden pohtiminen ja sopimukseen pääseminen.

---

[9] König (1986) on havainnut, että konsessiivikonjunktioilla on monissa kielissä polyseemejä, joilla on universaalin kvantifioinnin merkityspiirre. Esimerkkinä tästä hän mainitsee muun muassa suomen kielen ilmauksen *vaikka kuka*.

[10] ISK:ssa rakenteen sanotaan eriytyneen 'mikä tahansa' -tulkintaisista *vaikka*-lauseista (s. 740): *Vaikka on kuinka hyvät tietokoneet – –, ei ne korvaa käsintehtyä työtä.* Konsessiivikonjunktioiden ryhmään kuuluukin vastaavantyyppisiä mutta lauseen muotoisia rakenteita, esimerkiksi – – *em minä ainakan usko e vaikka kuka sanos, että se auttaa* (Kuhmoinen).

[11] Aineistot ovat projektien »Sisäinen viestintä äskettäin fuusioituneissa suomalais-ruotsalaisissa yrityksissä» (kielten ja viestinnän laitos, Helsingin kauppakorkeakoulu) sekä »Investoinnin valmistelu keskusteluna» (Jyväskylän yliopisto) tallenteita.

▷

	Markkinointi-keskustelu (n. 3,5 tuntia)	**Arvo-keskustelu (n. 2 tuntia)**	**Investointi-keskustelu (n. 4 tuntia)**	**Yhteensä**
Lausumapartikkeli *vaikka*$_1$	8	12	10	30 (48 %)
vaikka$_{1\ \text{skalaar.}}$	2	0	0	2 (3 %)
Konsessiivikonjunktio *vaikka*$_2$	11	2	8	21 (34 %)
Konsessiivipartikkeli *vaikka*$_3$ ('tosin')	3	1	5	9 (15 %)
Yhteensä	**24**	**15**	**23**	**62 (100 %)**

Taulukko 2. *Vaikka*-esiintymät kolmessa yritysneuvottelussa.

Taulukosta 2 käy ilmi, että yleisin *vaikka*-esiintymä näissä neuvotteluissa on lausumapartikkeli (*vaikka*$_1$). Skalaarisia konstruktioita (*vaikka*$_{1\ \text{skalaar.}}$) on tässä aineistossa kaksi.[12] Toiseksi yleisin on konsessiivikonjunktio (*vaikka*$_2$). Kahdessa neuvottelussa konsessiivikonjunktioita on yhtä paljon kuin lausumapartikkeleita — selvin ero tulee arvokeskustelusta. Konsessiivipartikkeli (*vaikka*$_3$) on näitä kahta tyyppiä harvinaisempi, aivan kuin edellisissäkin aineistoissa. Taulukoissa 1 ja 2 esitetyt frekvenssit näyttävät viittaavan siihen, että lausumapartikkeli *vaikka*$_1$ voi olla neuvottelutyyppisessä keskustelussa jopa yleisempi kuin konsessiivikonjunktio *vaikka*$_2$. Vertailu murre- ja kampaamopuheeseen johtaa näin ollen pohtimaan toimintatyypin vaikutusta *vaikka*-esiintymiin.

Edellä mainittu investointikokous on noin neljän tunnin mittainen. Keskustelu alkaa pitkien puheenvuorojen jaksolla, jossa konsultit esittelevät suunnitelmiaan. Esimerkissä 14 samaan vuoroon on sattunut peräkkäin kaikki kolme *vaikka*-tyyppiä: rivillä 5 konsessiivipartikkeli *vaikkakin* (*vaikka*$_3$), rivillä 6 konsessiivikonjunktio *vaikkei* (*vaikka*$_2$) ja rivillä 7 lausumapartikkeli *vaikka*$_1$. Viimeksi mainittu merkitsee ehdotustyyppisen lausuman. Samalla on havaittavissa, että vuorossa viitataan laajempaan keskustelukontekstiin.

(14) [Investointi]

1 Kyllä joo, ja tämä ykkössarake on tässä niinku, niinku kyllä tarpeellinen tosiaan, niinku
2 tuossa yhessäki vaiheessa jo väliin niinku heitin, että et pelkästään niinku. Jos ajatel-
3 laan, missä se investointi, se on (niillä hehtaareilla), mitä niitä lukuja (.) aluks heitet-
4 tiin, niin niin, väittäsin nyt pitäs osa ainakin laskee ikäänkuin siihen niinku tuottoon
5 → mukaan. Vaikkakin ehkä osa näistä, mun mielestä näistä heti säästöistä on sellasia

[12] Skalaariseksi olisi voitu luokitella myös seuraava investointikeskustelun rakenne: – – *vois varata labrasta sen ajan, pirulauta, vaikka kello kakstoista yöllä.*

6 → asioita, jotka olis tässä tullu, tullu, vaikkei ois niinku tätäkään istuntoo ollu. Eli
7 → otetaan nyt vaikka tää pv-linjan asianhoitajamalli, (niin) tästä tuli päätös muuta kautta.

LAUSUMAPARTIKKELI VAIKKA$_1$ — EHDOTUKSIA JA SUUNNITELMIA

Paikallislehdessä oli seuraavanlainen ikkunoita ja ovia valmistavan yrityksen mainos:

(15) Osana elämää
ILO-ikkunat

Katamme kahvipöydän
– – ssa.

Tervetuloa tutustumaan
ILO-uutuuksiin ja juttelemaan
→ vaikkapa ikkuna- ja oviasioista.

Mainostaja tekee ehdotuksen lukijalle, potentiaaliselle asiakkaalle: *Tervetuloa – – juttelemaan vaikkapa ikkuna- ja oviasioista*. Ehdotukseen sisältyvä *vaikkapa* antaa valinnan mahdollisuuden: 'muustakin voimme puhua'. Kriittinen lukija kuitenkin ymmärtää, että mainostajan tarkoituksena on suunnata huomio nimenomaan ikkunoihin ja oviin.

Lausumapartikkeli v*aikka*$_1$ esiintyy ehdotuksen merkkinä monenlaisissa suunnittelu- ja neuvottelutilanteissa. Esimerkki 16 on 1970-luvulla nauhoitetusta aineistosta, jossa miehet saivat kuvitteellisen tehtävän: piti päättää, olisiko humalan vuoksi työstä erottaminen oikeudenmukainen ratkaisu.

(16) [Ville]

1 AS: kuvitelkaa että sinä sinä
2 PT: (- -)
3 AS: olet sinä olet nyt se Vainio. =sinä olet Vainio ja me ollaa sitä: (.) mustaa
4 porukkaa kato nytte (.) juu
5 A: → .mhh ja vaikka minä olis(h)in n(h)yt s(h)e Kivinen kuule

Esimerkissä 16 ongelmaa yritetään ratkaista tilanteeseen eläytymällä: osallistujat jakavat toisilleen rooleja. A ehdottaa rivillä 5: *ja vaikka minä olis(h)in nyt se Kivinen kuule*. A:n vuorosta on edeltävien vuorojen perusteella tunnistettavissa lausumapartikkeli *vaikka*$_1$. Sen vaikutusalana on tässä tapauksessa s*(h)e Kivinen*. Tulkintaa ei näytä haittaavan se, että lausumapartikkeli on tässä asettunut syntaktisen rakenteen alkuun, joka on tyypillisesti konjunktion paikka. Huomataan, että *vaikka*$_1$-partikkelin asema ei ole tarkkarajainen suhteessa sen vaikutusalaan. Seuraavat esimerkit (17–18) ovat edellä taulukoiduista yritysneuvotteluaineistoista. Investointiesimerkissä liikkeenjohdon edustaja F merkitsee lausumapartikkelilla ensin valitsemansa puheenaiheen ja sen jälkeen siihen liittyvän ehdotuksen, johon konsultti (K1) antaa hyväksyvän responssin.

(17) [Investointi]

1 F: → Ja sit saattaa tietysti olla myöskin sillä lailla, että otetaan nyt vaikka
2 se vakuumi esmerk- esimerkiks siinä, niin (.) niin se on pullonkaulana,
3 mutta se voi, se pullonkaula saa- saadaan niinkun laukaistua sillä, että
▷

4 → pyöritetään vakuumin rumpuja vaikka yksi lauantaipäivä.
5 K1: Kyllä

X	ehdotus [*vaikka*$_1$]
X'	hyväksyntä

(18) [Arvo]

Eija: ehkä ensimmäisenä vaiheena vois aatella että tommosessa (.) kolmen
→ hengen pienryhmissä vaikka katottas niitä että pystytäänkö se- semmoselle ryhmälle ensin ö- löytämään jotain yksmielisyyttä

Esimerkissä 18 Eija johdattelee ryhmää ja käyttää vuoroissaan lausumapartikkelia *vaikka*$_1$. Hän ehdottelee ryhmälle toimintamallia mutta näyttää jättävän avoimeksi vaihtoehdon mahdollisuuden. Eijan vuoroon ei tule välitöntä palautetta eikä hän sitä odotakaan, koska hänen vuoronsa jatkuu.

Lausumapartikkeli *vaikka*$_1$ kuuluu suunnittelupuheeseen. Se merkitsee lausekkeen tai lauseen, jolla puhuja esittelee ehdotuksensa. Kysymyksessä on samalla myös suostuttelun retoriikkaan kuuluva argumentaatiokeino, sillä näin merkitty ehdotus näyttää jättävän tilaa vaihtoehtoisille ratkaisuille.

Lausumapartikkeli varhaisissa keskusteluissa

Kiinnitin huomiota *vaikka*-lekseemiin alun perin tutkiessani lasten keskusteluja. Monet eri puolilla Suomea tallennetut seuranta-aineistot osoittavat yksiselitteisesti, että *vaikka* ilmestyy lasten kielenkäyttöön aluksi valinnaisuuden merkitystä vahvistavana, toimintaan liittyvänä lausumapartikkelina; konsessiivikonjunktiona se tulee puheeseen paljon myöhemmin.[13] Lausumapartikkeli *vaikka*$_1$ kuuluu aikuisten ja lasten välisissä keskusteluissa kummankin osapuolen ehdotuksiin, esimerkiksi kuvittelu- tai keskustelualoitteisiin.[14]

(19)[HY; 3–4;6-vuotiaita]

1 Jani: Tapsa pääseeks leikkiin?
2 Tapsa: pääsee
3 Kalle: mä oon sit (- -)
4 Jani: mikä mä oon?
5 Tapsa: → sä voisit olla veli vaikka

Esimerkit osoittavat, että *vaikka*$_1$ liikkuu vuoron ja rakenteen sisällä melko vapaasti. Se voi olla vuoron lopussa, kuten esimerkissä 19 Tapsan vuorossa, jolloin sen jäljessä on selvä vuoronvaihdon paikka. Toisaalta se voi asettua tarkastikin vaikutusalassaan olevan lausekkeen eteen, kuten esimerkissä 20:

[13] E:lla adverbi iässä 2.4 merkityksessä 'esimerkiksi', konsessiivikonjunktio iässä 3.4 (Lieko 1992: 104–105); M:lla konjunktio iässä 3.8 (Kauppinen 1977), T:lla vastaavasti 2.0 ja 3.4 (Kauppinen 1982, 1998). Saman ilmiön olen havainnut myös käytyäni läpi Oulun yliopiston lapsenkielen aineistoja.

[14] Esimerkit ovat Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitoksen (HY), Oulun yliopiston silloisen suomen ja saamen kielen laitoksen (Ou) sekä omista tallenteistani (AK).

(20) [AK]

Timo 3.11: niistä vois tehäv vaikka palapelin

Monista tallenteista voi päätellä, että aikuiset antavat keskustelussa mallin lausumapartikkelin käytölle, kuten esimerkeissä 21–23.

(21)[Ou]

Aikuinen: → no tuleppas tänne (.) tuuv vaikka mun sylliin, ku et oo pitkään aikaan mun sylissä ollu
Anne 3.11: ollu, ollut tietenkään en oo

(22) [Ou]

Niina 2.11: he mi- mitä nää pyrstöt tuolla_on
Äiti: en tiiä
N: ei se- ne oo kukkoj
Ä: kukkojako?
N: [kanoja
Ä: → [jos ne ois vaikka kukkoja ↑oisko?

(23) [Ou]

Saara 1.11: ei olis tämä peli
Aikuinen: se om muistipeli. Katoppa ihania kuvia, eikö ookki tässä.
→ Tutkitaampa mitä sieltä löytyy. Löyvettäskö me kukkia vaikka

Lausumapartikkelit ovat lasten keskusteluaineistoissa puhefunktioltaan ehdotuksia, ehdottelevia pyyntöjä ja kuvitteluja. Ne ovat tyypillisesti aloitteellisia suunnitteluvuoroja. Kysymyksessä on varhain kieleen tuleva konventio, johon aikuinen tarjoaa mallin ja jolla on lapsille käyttöä, koska suunnittelu ja kuvittelu ovat heillä tavallisia toimintatyyppejä. Kielen omaksumisen näkökulmasta lausumapartikkeli *vaikka* on nähdäkseni ensisijainen verrattuna muihin *vaikka*-polyseemeihin. Näihin ehdottaviin aloitteisiin — jotka eivät siis ole käskyjä eivätkä ehtorakenteita — kuuluu usein konditionaali-, passiivi- tai imperatiivimuotoinen verbi. Konstruktioiden neuvotteleva sävy omaksutaan jo varhaisissa keskusteluissa.

Lasten keskusteluissa tyypillisiä ehdotuskonstruktioita

- *menen vaikka – –*
- *piirrä vaikka – –*
- *olkoon vaikka – –*
- *sanotaan [nyt] vaikka – –*
- *sä olisit vaikka – –*
- *voisit olla vaikka – –*
- *se vois mennä vaikka – –*
- *jos otetaan/otettais vaikka – –*
- *jos siin olis vaikka – –*
- *siitähän saa vaikka X:n – –*
- *sanoo vaikka [niin että] – –*

▷

Konsessiivikonjunktio *vaikka*$_2$ on yleinen tarkasteltavana olevissa aineistoissa: murteissa, kampaamopuheessa ja institutionaalisissa neuvotteluissa. Niin kuin edellä on todettu, *vaikka*-lekseemi on sanakirjoissa ja kieliopeissa yleensä määritelty ensi sijassa konjunktioksi. ISK:n (s. 787) määritelmän mukaan konsessiivikonjuntio on adverbiaalikonjunktio. Kardinaalikonsessiivissa se on myönnön, konsession, merkintätapa.

Konsessiivikonjunktion *vaikka*$_2$ tunnistettavuus perustuu ensinnäkin siihen, että sen aloittama lause on adverbiaalin kaltaisessa alistussuhteessa päälauseeseen. Erityisesti näissä aineistoissa tunnistaminen perustuu toiseksi myös siihen, että konsessiivikonjunktion aloittama lause kertaa keskustelussa aiemmin tutuksi tullutta ajatusta, kuten edellä esimerkin 3 (s. 166) yhteydessä mainittiin. Kun katsotaan esimerkin 3 kontekstia, *vaikka*-lauseen myönnyttelysävy näkyy paremmin:

(24) [Investointi]

B: Yks keskeinen asia siellä on myös tuo viimenenkin, elikkä laadun, laadunhallinnan systemaattinen parantaminen. Tää on kyllä semmonen asia, jos varmaan päästään pienemmillä varastoilla nopeemmilla läpimenoajoilla (.), että pystytään kaikki niinkun ne rekisteröidyt aineistot pistää kasaan ja niistä oppimaan sitä tekniikkaa, tapaa valmistaa (.).

F: → Joo, se, mä sanosin, että että tuota (.) tää ei periaatteessa ole ongelma, vaikka se oli paha ongelma viime syksyn (.) ja ehkä vielä, vielä säteilee tänneki aikoihin asti. – –

Äänessä ovat yritysjohdon edustajat B ja F. B viittaa laadunhallinnan ongelmiin, joita konsultit ovat tuoneet esille jo aiemmin. Niiden olemassaolon myöntää myös F (*vaikka se oli paha ongelma viime syksyn ja ehkä vielä, vielä säteilee tänneki aikoihin asti* – –), mutta hän asettaa samalla niiden rinnalle vahvemmin oman näkemyksensä (*tää ei periaatteessa ole ongelma*). F tuo siis ajatuksen ongelman olemassaolosta keskusteluun nimenomaan edeltävään diskurssiin liittyvänä myönnyttelynä. Tällöin *vaikka*-lause on ISK:n sanoin hallitsevaan lauseeseen integroitunut restriktiivinen määrite (ks. s. 164 edellä), siis prototyyppinen *vaikka*$_2$-alkuinen konsessiivilause. Jos F olisi esittänyt saman ajatuksen uutena omana näkemyksenään, se olisi luontevammin ISK:n kuvauksen »toista lausetta kommentoiva epärestriktiivinen lisäys» ja tämän artikkelin mukaan *vaikka*$_3$-alkuinen. Kiinnostavan näkökulman tähän eroon tuo ISK:n toteamus (s. 1061): »Restriktiivisten ja epärestriktiivisten adverbiaalien (= adverbiaalilauseiden) väliin jää tulkinnanvaraisia tapauksia». ISK:ssa tarkoitetaan kylläkin yleisesti kaikentyyppisiä adverbiaalilauseita. Neuvottelun argumentaation kannalta näyttäisi olevan merkityksellistä, että neuvottelun osanottajat voivat erottaa nämä kaksi konsessiivista lausetyyppiä ja kaksi polyseemistä *vaikkaa* toisistaan keskustelutilanteissa.

Tarkasteltavina olevissa neuvotteluaineistoissa (ks. taulukkoa 2 s. 170) tulee usein esiin tilanne, jossa puhuja tiivistää neuvottelun aikana syntyvän mielipiteensä konsessiivisen yhdysrakenteen avulla. Esimerkkien 25 ja 26 neuvottelu koskee kahdentyyppisen mainoskampanjan suunnittelua, suoraa ja median kautta tapahtuvaa. Esimerkissä 25 PJ toistelee keskustelussa aiemminkin esille nostettua ajatusta siitä, että heillä on käytössään hyviä kuvia. Vastakkainen näkemys on se, että niitä ei voisi aina käyttää. Tämän ajatuksen PJ

kiteyttää riveillä 4–5 konsessiivirakenteeseen: *vaik onkin kiva kuva niin se on loppuun käytetty.* Tässä havainnollistuu hyvin konsessiivikonjunktion luonne aiempaa tietoa kaiuttavan ja toistavan tiedon merkitsijänä.

(25) [Markkinointi]

1 PJ: – – ja onhan meil on hyviä kuvia et sen takia me on pystytty tätä alkuvuotta
2 menemää eteenpäin niillä niillä hyvillä kuvilla mut että .hh et sit voi olla että:
3 et se että jos niit käytetään jatkuvasti ja niinku noissa kampanjoissa ni ni kyl-
4 → hän ne kuluu et se täytyy vaan jossain vaiheessa niinku hyväksyä se että et vaik
5 onkin kiva kuva niin se on loppuun käytetty.

Seuraavassa keskustelussa (26) näkyy konkreettisesti, miten keskustelu kerryttää näkemyksiä mielipiteen tueksi. Esimerkissä on kysymys samasta neuvottelukohteesta kuin edellä (25). Tarkoituksena on sopia, käytetäänkö eri kampanjoissa samoja mainoskuvia. Neuvottelussa on kaksi vastakkaista kantaa: E:n mielipide on, että samoja kuvia ei voi käyttää eri kampanjoissa. PJ:n näkemyksen mukaan samanlaisten [kuva]elementtien pitää olla molemmissa kampanjoissa näkyvillä. Keskustelun alkuosassa voi nähdä kardinaalikonsessiivin mallin: vastakkain on kaksi näkemystä, ja yhteisymmärrys saavutetaan vähittäisten myöntöjen kautta. Näkökohtien esittämisen jälkeen E vielä tiivistää sopimuksen syntaktiseen rakenteeseen, jossa on *vaikka*$_2$-konsessiivikonjunktio.

(26) [Markkinointi]

1 E: Mitä sitte ne kuvat mitä siihen nyt kuvataan (.) ni ne ei o sellasenaan käy
2 suoraan koska suoraan [ei voi semmosii kuvii ottaa
3 PJ: [mm mm.] et me nähään tavallaan nyt sitte siinä visuaa-
4 lisesti sitä että tota milt se näyttää näyttää sit se se samanaikasesti oleva media-
5 kampanja eli eli nää toisiaan tukevat elementit (.) elementit on siinä yhtä aikaa
6 näkösällä
7 E: Mut sehän ei tarkota sitä että kuvat tarttee välttämättä olla samoja mutta se
8 peruslähtökohta [ja ajatus pitäs olla sama
9 PJ: [nii se filosofia joo joo
10 E: → Et kyl kyl mum mielestä samanhenkistä viestintää voi tehdä .hh vaikka kuvat
11 ei välttämättä oliskaa juuri niitä samoja kuvia mitä on medias käytetty – –

Kardinaalikonsessiivin tässä toteumassa (26) vastakkaisuutta pehmennetään osoittamalla, että ajatukset eivät ole ristiriidassa (*mut sehän ei tarkota sitä*, r. 7). Kontrasti ilmaistaan aluksi adversatiivilla (*mut*). Tässä keskustelussa näkyy, miten yksimielisyys rakentuu: E:n kanta on, että samoja kuvia ei voi käyttää erilaisissa mainoskanpanjoissa (*ne ei o sellasenaan käy suoraan*, r. 1–2), PJ näyttää olevan toista mieltä puhuessaan »visuaalisesti – – toisiaan tukevista elementeistä» (r. 3–6).

Keskustelun tuloksen tiivistävässä jaksossa E ilmaisee saman proposition *vaikka*-konjunktiolla: *samanhenkistä viestintää voi tehdä, vaikka kuvat ei välttämättä oliskaa* – –. Tässä tulee esiin kardinaalikonsessiiviin keskeisesti sisältyvä strategia: neuvottelussa myönnetään asia osittain todeksi. Toinen tässä keskustelussa ilmenevä seikka on se, että kiteytetyn konsessiivilauseen (*vaikka kuvat ei välttämättä oliskaan samoja* – –) propositio on jo edellä tullut tutuksi: kuvien samanlaisuudesta on puhuttu jo ennen. Edeltävän keskustelun osia tallentuu kiteytettyyn konsessiiviseen sivulauseeseen.

▷

X	=	PJ: toisiaan tukevat elementit ovat näkösällä [eri kampanjoissa]
Y	=	E: [kuvat] ei sellasenaan käy suoraan / ei tarkota että kuvat tarttee olla samoja
X^1	=	E, PJ: ajatus pitää olla sama / nii se filosofia joo

E:n tiivistys: samanhenkistä viestintää voi tehdä, vaikka kuvat ei välttämättä oliskaa juuri niitä samoja kuvia

Esimerkki 27 on investointikeskustelusta, jossa yrityksen johto pohtii mahdollisuutta ottaa käyttöön konsulttien esittämä niin sanottu pullonkaularatkaisu tehtaan tuotannossa. Konsultit ovat jo neuvottelun aiemmassa vaiheessa esittäneet tätä toimintamallia, ja sitä on vastustettu. Oheisessa katkelmassa (27) se tuodaan uudelleen puheenaiheeksi ja sen konkreettisesta toteuttamisesta neuvotellaan (K1 ja K2 = konsultteja, A, B, C, F = yrityksen johdon edustajia):

(27) [Investointi]

K2: Mulla on semmonen käsitys, että et et niinkun sitä ((pullonkaularatkaisua)) vois ihan hyvin lähtee alottamaan, ja, ja jopa niinku sillä tavalla, että sitä olis hyvä alottaa,

– – ((Poistettu 33 riviä))

B: Kyllähän se, se se semmonen (.) koulutuksellinen tuki siihen voidaan hankkia jostain muualta, mutta se ei sais, nyt niinku et tarvitaanks siinä sitten kovin ihmeellistä tarvis olla siinä mielessä kysymys. Mutta tuohon, et jos se, ku se ois jossaki (.) koekäytössä jo toukokuussa, nii, nii meinasin kysyy, et onko ne palikat kunnossa, et onko meillä tuota (.) nää tuotekohtaset läpimenoajat hal- hal- hallinnassa. Onko, eli tietoo ei välttämättä ole (.) ja jotta sitä suunnittelua pystytään tekemään niin sä tarvit ne muun muassa.

– – ((Poistettu 7 riviä))

F: Ja, ja sitten et mistä otetaan nää, [nää resurssit tekemään sitä
A: [Sitä ei tiedä. Niin, joo
C: Tässä puhuu osastoinsinööri
K1: Toi on just noin [tässä vaan tarkotetaan]
F: [Ei, ei, ei se, ei se] onnistu

– – ((Poistettu 3 riviä))

A: Arviointiin on jonkunnäkönen paperi olemassa.=
B: Joo mut sellasta hommaa sitä tarvii tehdä (.) tehdä tuota.=
F: =Niin tarvii nimenomaan täytyy, pitää ratkasta osastoinsinöörin tehtäväks, jolla (.) nyt (.) tällä hetkellä sattuu olemaan juuri aika paljon muutakin tehtävää, kun perehtyy alueeseensa ja näin pois päin. Niin, ei, eihän se onnistu

((Hiljaisuutta))

– – ((Poistettu 2 riviä))

K2: Eikä se voi olla pelkästään Raijan, Raijan varassa myöskään, koska se vaatii myöskin sen, että et et siinä se toteuttava porukka, työnjohtaja ainakin, työnjohtajat niin ymmärtää hyvin tarkkaan, mistä siin on kysymys=
F: =Niin=
K2: =Ja omalta osaltaan niinkun auttaa (.) niinkun pystyy sitä, sitä sitten (.) suun-

71 nittelemaan hienosäätämään sitä sitä pullonkaulan ohjelmaa ja tekemään sen
72 järkevästi

– – ((Poistettu 2 riviä))

75 B: → Sitähän voi lähtiä tekemään tuota (.) tuotantoa tuolla tavalla suunnittelemaan,
76 vaikka ne kaikki palikat ei oo [kunnossa
77 K2: [Niin voi
78 F: Voi tietysti joo joo=
79 A: = Kylhän se tuo koekäyttö vois olla tuossa viitosessa ihan hyvin ja sitä vaan
80 pääsis niinku toteuttaan [että (--)
81 C: [Lähtis kehittymään
82 K1: Niin
83 A: Niin ennen lomaa, se on kehittyvä systeemi

((Hiljaisuutta))

Keskustelussa (27) esitetään käyttöönoton esteitä, kuten tietojen (r. 42) ja resurssien (r. 51) puute. Päätöksenteon etenemisen kannalta tärkeä on konsultin vuoro, jossa hän tähdentää, että uudistus ei voi olla pelkästään osastoinsinöörin (Raijan) varassa vaan että koko ryhmän on oltava siinä mukana (r. 66–68). Tämän jälkeen B esittää ehdotuksen hyväksyntää (r. 75). Konsessiivirakenteen *vaikka*$_2$-lauseeseen hän tiivistää edellä esitetyt ratkaisun esteet: *Sitähän voi lähtiä tekemään tuota (.) tuotantoa tuolla tavalla suunnittelemaan, vaikka ne kaikki palikat ei oo kunnossa.* Merkille pantavaa on, että B oli edellä (r. 40–41) esittänyt käyttöönottoa epäilevän kysymyksen samoin sanoin: *onko ne palikat kunnossa*. Tässä näkyy konkreettisesti se, miten konsessiivikonjunktion aloittama sivulause kaiuttaa neuvottelussa aiemmin esitettyä tietoa ja samalla taka-alaistaa sen. B:n kokoava vuoro on päätöksenteon kannalta ratkaiseva. Sitä seuraavat vuorot ovat ratkaisua tukevia, ja niiden jälkeen syntyy tauko. Päätös käyttöönoton aloittamisesta on tehty.

X = K2: sitä vois ihan hyvin lähtee alottamaan
Y = B: onko ne palikat kunnossa? / B: tietoo ei välttämättä ole / F: mistä resurssit – –? / F: ei onnistu / osastoinsinöörillä on muutakin tekemistä
X' = B: koulutuksellinen tuki voidaan hankkia / A: Arviointiin on jonkunnäkönen paperi olemassa

B:n tiivistys: sitähän voi lähtiä – – tuota tuotantoa suunnittelemaan, vaikka ne kaikki palikat ei oo kunnossa

VAIKKA$_3$ — KONSESSIIVIPARTIKKELI

Konsessiivipartikkelin sisältävällä rakenteella puhuja tuo edeltävään ajatukseen lisänäkökulman.[15] Kardinaalikonsessiivin skeemassa se kuuluu vuoroon, jolla keskusteluun tuodaan aiemmalle väitteelle vastakkainen näkemys. Myös näitä voi tavoittaa lasten ja aikuisten keskusteluista, ei tosin niin paljon kuin edellä käsiteltyjä lausumapartikkeleita.

[15] Susanne Günthner (2000: 456) on tutkinut saksan sanan *obwohl* esiintymiä keskustelussa. Hän on erottanut synkroniset variantit: konsessiivinen alistuskonjunktio, restriktiivinen *obwohl* ja korrektiivinen *obwohl*.

▷

(28) [HY]

Martti 2.3 ja äiti leikkivät palikoilla ja leluilla, rakentelevat:

1	Äiti:		Se on hyvä että talossa asuu mies, asuuko talossa myös nainen?
2	Martti:		mm
3	Äiti:		No se on kans hyvä
4	Martti:		Mihin minä panisin nainen ongo meillä naista, hei, tämä vois olla nainen
5	Äiti:		Joo ihan hyvin
6	Martti:		Iha hyvi
7	Äiti:	→	Vaikka sillä on kyllä viikset. Haes sellanen jolla ei olev viiksiä, löytyykö?

Äidin ja Martin keskustelu sopii kardinaalikonsessiivin skeemaan yllä esitetyllä tavalla. Äiti ehdottelee rivillä 1, että rakenteilla olevassa talossa voisi asua miehen lisäksi myös nainen. Martti hyväksyy ajatuksen minimipalautteella (*mm*), ottaa esiin ihmistä esittävän leluhahmon ja ehdottaa: *tämä vois olla nainen*. Äiti myöntää (*joo ihan hyvin*), ja Martti toistaa. Sen jälkeen äiti esittää hyväksytylle ehdotukselle vastakkaisen näkemyksen *sillä on kyllä viikset*, jonka hän kytkee edeltävään kontekstiin konsessiivipartikkelilla *vaikka*$_3$. Sen jälkeen hän ehdottaa toisen leluhahmon etsimistä. Asetelma on konsessiiville tyypillinen: yleisenä presuppositiona on, että naisilla ei tavallisesti ole viiksiä. Äiti ei kuitenkaan heti torju Martin ehdotusta, koska kysymys on vähittäisestä pyrkimisestä yhteisymmärrykseen.

Keskustelu on suomen *vaikka*-lekseemin käyttöä havainnollistava. Martin ehdotusvuorossa rivillä 4 ei ole lausumapartikkelia määrittämässä *nainen*-sanaa. Syy on siinä, että ehdotus, nimittäin että leikkitaloon tulisi sijoittaa myös nainen, ei ole Martin vaan äidin, niin kuin edellisestä vuorosta käy ilmi. Tämä havainnollistaa edellä esitettyä hypoteesia *vaikka*-lekseemin funktiosta lausumapartikkelina: *vaikka* merkitsee lausumapartikkelina nimenomaan puhujan tekemän valinnan. Keskustelu on esimerkki myös siitä, miten konsessiiviskeema rakennetaan keskustelussa puhujien yhteistyönä.

X	=	tämä vois olla nainen (EHDOTUS)
X’	=	ihan hyvin (MYÖNTÖ)
Y	=	vaikka sillä on kyllä viikset (VASTAKKAINEN NÄKEMYS)

NS tarkoittaa *vaikka*$_3$:n käyttöä kuvauksessa »ilmaisemassa rajoitusta, varausta, selvennystä yms. – – adverbin tavoin aloittamassa itsenäistä ilmausta, joka sinänsä melko irrallisena varauksena, selvennyksenä, huomautuksena tm. lisäyksenä liittyy edellä sanottuun». Sanakirjan esimerkkien sekventiaalinen rakenne onkin sama kuin edellä olevan keskusteluesimerkin. Niistä tosin puuttuu ensimmäisen puhujan ääni ja jäljellä ovat vain myöntö ja vastakkainen kanta — ne kylläkin näyttäisivät hyvin sopivan saman puhujan esittämiksi:

Niin luulisin olevan. Vaikka kukapa tuon niin varmasti tiennee.
Ei hän taida oikein rehellinen olla. Vaikka mikäpä minä olen häntä arvostelemaan.
Saahan tänne lääkärin kutsua. Vaikka myöhäistä taitaa lääkärinapu jo olla.

Vaikka-lause on NS:ssa merkitty ortografisesti omaksi virkkeekseen. ISK:n mukaan kysymyksessä on kommentoiva adverbiaalilause, tyypillisesti jälkiasemainen, täydennyslauseessa käytettävä lisäys, joka muodostaa oman erillisen puhetoimintonsa (ISK s. 787, 1061–1062). V*aikka*$_3$:n syntaktinen irrallisuus mahdollistaa myös sen tulkitsemisen parenteesin aloitukseksi (Duvallon ja Routarinne 2001; ISK s. 1019–1021), kuten esimerkissä 29.

(29) [Markkinointi]

H: vähä uutta katotaa sitte mikä se on mut se tieto mikä mulla on (.) elikkä ku se viime vuonna näytti tältä (.) väreinä nin lähestulkoon samalta se tulee sitte näyttämään (.) tänä vuonnakin (.) tää tota: täst X-tuotteesta (.) mä sen verran vielä
→ vaikkei se oo- ookkaa aihetta mut kun (-)han sano et on tulevaa ni alkuvuosihan on nyt menty tällä tee- säästämisen teemalla (.) ja sitte oli se YYY ja tähän liittyen olis tietysti voinu ottaa myöskin esille vielä NN-puolelta sen xx-kampanjan.

Esimerkin jakso *vaikkei se oo- ookkaa aihetta mut kun (-)han* täyttää Duvallonin ja Routarinteen (2001: 131) määrittelemät parenteesin ehdot: se ei täydennä ympärillään olevaa kehysrakennetta syntagmaattisesti eikä ole paradigmaattisessa suhteessa mihinkään se osaan. Tässä puhuja arvioi omaa mielipidettään ulkopuolisena, mikä voi olla ominaista paitsi parenteesille myös metatekstuaaliselle ainekselle yleensäkin.

Hyvän vertailukohdan edelliselle antaa seuraava esimerkki (30), jossa *vaikka*-lause aloittaa metatekstuaalisen jakson, mutta muodostaa syntaktisen alistussuhteen edeltävän päälauseen kanssa — piirre, joka on ominainen konsessiivikonjunktiolle *vaikka*$_2$.

(30) [Arvo]

Risto: → Mut tälle mä luulen et täs ei oo ristiriitaa täs vaikka tää kuulostaa siltä mmmä uskon mitä Kimmo sanoo että nimenomaan ne on yksilöstä lähteviä .hh mut ne- niitten täytyy olla ninku jollainlailla yhteisiä mein täytyy tunnistaa niinku meiän yh- yksilöllisestä arvopotentiaalista semmosia arvoja jotka on yhteisölle tärkeitä et tää [niin]kun on ehkä semmonen .hh mei muuteta siis

Edellä esitetyt *vaikka*-sanoilla alkavat metatekstuaaliset jaksot poikkeavat toisistaan siten, että jälkimmäisessä (30) *vaikka*$_2$-lause jatkaa keskustelun linjaa ja kuuluu samaan puhetoimintoon edeltävän lauseen kanssa. Edellisessä (29) sen sijaan poiketaan päälinjasta ja v*aikka*$_3$ aloittaa uuden puhetoiminnon, mikä onkin tyypillistä sekä parenteeseille että lisääville, epärestriktiivisille v*aikka*$_3$-lauseille (vrt. ISK s.1061).

JOS JA VAIKKA — EHTOJA JA EHDOTUKSIA

Ehto- ja konsessiivirakenteita käsitellään kieliopeissa usein samassa yhteydessä, ja niinpä myös konjunktiot *jos* ja *vaikka* näyttäytyvät kieliopeissa samantyyppisinä alistuskonjunktioina. Myös ISK:ssa kuvaus näiden konjunktioiden syntaktisista ominaisuuksista on samanlainen: molemmat luokitellaan adverbiaalikonjunktioksi, lausekerinnastuksissa ja täydennyslauseissa käytettäviksi konjunktioiksi ja myös lausumapartikkeleiksi (ISK s. 777, 787).

▷

Lekseemit *vaikka* ja *jos* voivat esiintyä myös samassa lauseessa. Variaatioita on useita. Esimerkin 31 ehdotuksessa molemmat ovat ehdotusfunktiossa.[16] Kysymyksessä on siis lausumapartikkeli $vaikka_1$.[17]

(31) Mitä **jos** muuttaisin **vaikka** Forssaan?

Esimerkissä 32 *jos* on ehtorakenteeseen kuuluva adverbiaalikonjunktio ja *vaikka* kuuluu skalaariseen konstruktioon.

(32) **Jos** näet **vaikka** miten tahansa houkuttelevan ilmoituksen »työpaikasta», jonka saadaksesi sinun täytyy maksaa jotain, niin kyseessä on melkoisen varmasti jonkinlainen pyramidihuijaus. Kierrä tällaiset kaukaa.

ISK (s. 1065) pitää harvinaisena sitä, että kaksi adverbiaalikonjunktiota on peräkkäin. Mahdolliseksi todetaan kuitenkin se, että *jos* kuuluu lisäävään *vaikka*-lauseeseen. Tällainen on esimerkki 33. Termiä »lisäävä *vaikka*-lause» ISK ei käytä muussa yhteydessä. Kysymyksessä onkin ISK:n toisaalla (s. 1017) antaman määritelmän mukaan toista lausetta kommentoivana epärestriktiivisenä lisäyksenä toimiva adverbiaalilause, jollaiset muodostavat oman puhetoimintonsa ja ovat syntaktisesti päälauseen kaltaisia. Tässä artikkelissa esitetyn luokituksen mukaan esimerkissä 33 on konsessiivipartikkeli $vaikka_3$. Näin ajatellen lauseessa onkin vain yksi adverbiaalikonjunktio, nimittäin *jos*.

(33) Toivoisin, että ehdokkaani valittaisiin. **Vaikka jos** rehellisesti olisin äänestänyt mieluisinta ehdokasta, ääni olisi mennyt hukkaan, totesi – – Leena.

Partikkeleita *jos* ja *vaikka* yhdistää ainakin se, että ne voivat yhdessä konditionaalin kanssa muodostaa konstruktioita, joihin kuluu ehdotus- tai ehtofunktio:[18]

	Jos	***Vaikka***
Ehdotusfunktio	*Jos lähtis.*	*Tästähän vois vaikka lähteä.*
Ehtofunktio	*Jos lähtisin nyt, ehtisin kyllä.*	*Vaikka lähtisin nyt, en ehtisi.*

Kuten edellä (ks. alaviitettä 13 s. 172) on todettu, *vaikka* tulee lasten kielenkäyttöön lausumapartikkelina ja vakiintuu vasta myöhemmin konjunktioksi. Oman seuranta-aineistoni perusteella *jos* on aluksi sitoutunut toivomus- ja kuvittelufunktioon erikoistuneiden *jos tekis* -tyyppisten ehdotuskonstruktioiden alkuun (Kauppinen 1998: 113, 268). ISK luokittelee nämä molemmat *jos*- ja *vaikka*-tyypit lausumapartikkeleiksi (s. 776–782). Lasten varhaisissa dialogeissa *jos* on ehdotuskonstruktioissa lauseenalkuinen, mutta *vaikka* liik-

[16] Myös ISK (s. 781–782) mainitsee lausumapartikkelin *jos* ehdotusfunktion, jota siihen liittyvä konditionaali vahvistaa.
[17] Esimerkit 31, 32 ja 33 on poimittu Internetistä Google-hakukoneen avulla.
[18] Ehdotus- ja ehtofunktioiden samansukuisuus tulee ilmi konditionaalin vanhoissa suomennoksissa, esimerkiksi »ehtotavaksi» mainittu konditionaali on suomennettu »ehdotustavaksi» (LSRS s. 8). Vrt. myös ISK s. 1085.

kuu melko vapaasti vuoron sisällä. Aikuiskielessäkin lekseemi *vaikka* on lausumapartikkelina liikkuvampi kuin *jos*.

SUOMEN VAIKKA JA KARDINAALIKONSESSIIVI

Suomen kielen *vaikka*-lekseemille on Couper-Kuhlenin ja Thompsonin kardinaalikonsessiivin skeemassa useita potentiaalisia paikkoja. Pidän tätä yhtenä lähtökohtana perustellessani *vaikka*-lekseemin eri ilmenemismuotojen polyseemisyyttä. Kokoan neuvottelussa esiin tulevien *vaikka*-polyseemien ominaisuudet seuraavasti:

Lausumapartikkeli *vaikka*$_1$ merkitsee puhujan oman ehdotuksen, kun kysymyksessä on ehdotustyyppinen vuoro. Se avaa vastapuolelle mahdollisuuden kannanottoon. Sen vaikutusalana on puhujan ehdotusta tarkoittava, samassa vuorossa oleva sana, lauseke, lause tai laajempi jakso. Kardinaalikonsessiivin skeemassa lausumapartikkeli *vaikka*$_1$ merkitsee ehdotuksen (X) puhujan ehdollepanoksi.[19]

Konsessiivikonjunktio *vaikka*$_2$ merkitsee aiemmin keskustelussa esillä olleen tai muuten yleisesti tiedossa olevan proposition myönnön eli konsession (X'). Syntaktisesti *vaikka*$_2$ on adverbiaalikonjunktio, joka liittää toisiinsa myönnytellyn ehdotuksen (X') ja sille vaihtoehtoisen ehdotuksen (Y), jonka kannalle puhuja asettuu.

Konsessiivipartikkeli *vaikka*$_3$ merkitsee puhujan kannanoton (Y), joka on (osittain, näennäisesti) vastakkainen keskustelussa aiemmin esillä olleen ehdotuksen (X) kanssa. *Vaikka*$_3$ ei kuitenkaan muodosta syntaktista adverbiaalisuhdetta aiemman ehdotuksen tai väitteen kanssa, johon sen aloittama jakso kontrastoidaan.

Oletan siis, että *vaikka*-polyseemit eroavat toisistaan neuvottelu- ja suunnittelutilanteessa sen perusteella, liittyvätkö ne puhujan omaan ehdotukseen vai presupponoituun, keskustelussa aiemmin esiin tuotuun näkemykseen. Tämän mukaan lausumapartikkeli *vaikka*$_1$ merkitsee puhujan oman äänen. Konsessiivikonjunktio *vaikka*$_2$ puolestaan merkitsee episteemisesti tutun ajatuksen. Konsessiivipartikkeli *vaikka*$_3$ merkitsee puhujan oman äänen suhteessa aiempaan ehdotukseen tai väitteeseen, mutta ei rakenna siihen samanlaista syntaktista yhteyttä kuin konsessiivikonjunktio. Se liittää usein toisiinsa myös saman puhujan kaksi eri näkökulmaa, jolloin se on pohdinnan merkki: *Tekisi mieli mennä uimaan. Vaikka enpä taida jaksaa.* (Vrt. myös ISK s. 1017.)

Vaikka-polyseemeistä siis *vaikka*$_1$ ja *vaikka*$_3$ edustavat neuvottelupuheessa puhujan ääntä. Saman kannan lausumapartikkeliin ottaa myös NS, joka toteaa, että *vaikka*-sanaa käytetään konsessiivisen suhteen keskustelussa aiemmin esitetyn näkemyksen kanssa »adverbin tapaan, jolloin se ilmaisee jotakin puhujan kannalta mahdolliseksi, ajateltavissa olevaksi». Lausumapartikkelin ja konsessiivipartikkelin ero on se, että jälkimmäinen (*vaikka*$_3$) luo kontrastin edeltävään kontekstiin.

Adverbiaalikonjunktiota *vaikka*$_2$ ja konsessiivipartikkelia *vaikka*$_3$ yhdistävä piirre on niiden konsessiivinen merkitys. Se voi toteutua joko integroituneena hallitsevaan lausee-

[19] Sama näyttää pätevän myös suomenruotsin *fast*-sanaan; ruotsinruotsin *fast*-sanalta näyttää sen sijaan lausumapartikkelin funktio puuttuvan. (Kauppinen ja Saari 2003.)

▷

seen tai jälkiasemaisena lisäyksenä, joka muodostaa oman puhetoimintonsa. ISK tähdentääkin, että lauseiden välinen merkityssuhde on molemmissa tapauksissa konjunktion viitoittama (s. 1061).

Vuorovaikutuksen kannalta tärkeä näkökohta on puhetoiminnon erillisyys, joka erottaa *vaikka*$_3$-lauseet lausekerinnastustapauksista — ja nähdäkseni myös tyypillisistä adverbiaalikonjunktioista. Koska konsessiivipartikkeli voi aloittaa uuden puhetoiminnon, se voi merkitä myös parenteettisen jakson alun, kuten edellä on todettu. Keskusteluissa konsessiivipartikkeli *vaikka*$_3$ erottuu konsessiivikonjunktiosta *vaikka*$_2$ siten, että se uuden puhetoiminnon aloittaessaan voi merkitä myös näkökulman vaihdoksen.

Sanojen kattavaa luokittelua mutkistaa muun muassa se, että restriktiivisyys ei riitä määrittelemään konsessiivisen merkityssuhteen olemusta. ISK pitääkin laajassa mielessä konsessiivisina »rajaavasti myönnyttäviä» ilmauksia,[20] kuten *tosin*-lauseita — *tosin* on määritelty ISK:ssa konsessiiviseksi konnektiiviksi (s. 1085, 1087).

KIELIOPILLISTUMISHYPOTEESI

Königin mukaan (1986, 1988) konsessiiviset konnektiivit ovat monissa kielissä myöhäisiä niin kielihistoriallisesti kuin omaksumisjärjestyksessäkin ja siitä syystä myös semanttisesti läpinäkyviä. Kieliopillistumiskehityksen osoittaminen ei ole tämän aineiston perusteella mahdollista, mutta oletuksia voi silti esittää. Palaan tässä pohtimaan toisen position *vaikka*-lekseemin tulkintaa, joka jätettiin edellä avoimeksi. Aiemmin todettiin, että hyväksyntävuorossa yksin esiintyvä *vaikka* (ks. esimerkkiä 7 s. 167) poikkeaa *vaikka*$_1$-lausumapartikkelista paitsi sekventiaalisesti myös syntaktisesti. Tämä tarkoittaa sitä, että lausumapartikkelin *vaikka*$_1$ vaikutusala on saman puhujan vuorossa mutta puheena olevan myönnyttelyvuoron *vaikka*-esiintymän vaikutusala on aiemman puhujan vuorossa. Konkretisoin asiaa parilla esimerkillä. Alla oleva keskustelu (34) on tallennettu valokuvaamossa asiakkaan ja myyjän välisestä keskustelusta.

(34)[Valokuvaamo]

Myyjä:		koska sä haet?
		(1.0)
Asiakas:		.hh no periaattees ↓ei o väliä
		(1.2)
Myyjä:		ºhuomennaº, =
Asiakas:	→	=joo: ºvaikkaº,
		(0.3)
Myyjä:		↑joo-o

Myyjä ja asiakas neuvottelevat kuvien noutoajasta. Myyjä pyytää tietoa ensin suoralla kysymyksellä (*koska sä haet*), johon asiakas antaa täysin avoimen vastauksen. Myyjä etsii

[20] Määrittelyä »rajaavasti myönnyttävä» ISK ei käytä toisaalla. Suoraan käännettynä ilmaus näyttäisi viittaavan restriktiivisyyteen, mutta *tosin*-lauseet ovat itse asiassa lähempänä epärestriktiivisiä lauseita.

täsmennystä ehdotuksella *huomenna* ja saa asiakkaalta vastauksen (*joo vaikka*), jolla tämä myöntyy edeltävään ehdotukseen jättäen kuitenkin liikkumavaraa.

Toinen esimerkki (35) on Kelan toimistossa käydystä asumistukikeskustelusta. Tässä asiakkaan ehdotukseen (*pilkku joten asumistuki (ta-)*) tulee responssiksi virkailijan hyväksyntävuoro, johon kuuluu *vaikka* liittyneenä anaforiseen proadverbiin *sillai*.

(35) [Kela]

Asiakas: >mitä mä sitten tähän kirjota;
(1.5)
Virkailija: nii elikkä se asumistuki nyt sitten, (0.8) pitää <lakkauttaa>
(0.6)
Asiakas: pilkku joten asumistuki (ta-), =
Virkailija: → =nii:; =vaikka sillai

Kuten edellä (ks. alaviite 6 s. 167) on todettu, toisen position vuorolle on keskusteluissa yleisesti ottaen ominaista, että se on edeltävän vuoron kutsuma ja sen tulkinta nojaa siihen. Yksinäinen toisen position *vaikka* on sekventiaalisesti konsessiivisen vuoron paikalla, mutta siltä puuttuu konjunktiolle *vaikka*$_2$ ominainen eksplisiittinen syntaktinen sidos. Keskustelussa 34 *vaikka* ei ole vuorossaan syntaktisesti sidoksinen, ja esimerkissä 35 se liittyy saman vuoron anaforiseen pro-sanaan. Tarkoittamani toisen position *vaikka* onkin semanttisesti sidoksissa edeltävään vuoroon (vrt. ISK s. 771). Olennaista on, että se ilmaisee aiemman vuoron myönnyttelevän hyväksynnän. Näin ollen se on prototyyppisesti konsessiivisen lauseen paikalla. NS sijoittaakin tällaisen *vaikka*-esimerkin konsessiivikonjunktioiden ryhmään: *– Näinkö päin minä tämän asetan? – Vaikkapa niin.* Kardinaalikonsessiivin skeemaan edellä olevat keskustelut asettuvat seuraavasti:

	Esimerkki 34	**Esimerkki 35**	**NS:n konsessiivikonjunktio-esimerkki**
X	*huomenna*	*pilkku joten asumistuki (ta-)*	*Näinkö päin minä tämän asetan?*
X'	*joo vaikka*	*nii vaikka sillai*	*Vaikkapa niin*

Kieliopillistumishypoteesin kannalta nämä keskusteluesimerkit ovat kiinnostavia siksi, että ne osoittavat *vaikka*-lekseemin liikkumismahdollisuudet.

Oletan, että *vaikka*-lekseemin käytöt kehittyvät (ovat kehittyneet?) suunnittelu-, kuvittelu- ja neuvottelutilanteen tyyppisessä vuorovaikutuksessa. Puhujan ehdotuksen merkitsevä *vaikka*$_1$ on varhainen. Myöhemmin tulee konsessiivikonjunktio *vaikka*$_2$, jota tarvitaan ehdotuksen elaborointiin ja johtopäätöksen tiivistämiseen. Sen vaikutusala kuitenkin on vastakkainen. Se näet merkitsee proposition, joka voi olla näennäisesti tai osittain ristiriidassa puhujan oman näkemyksen kanssa mutta jonka puhuja ilmaisee oman mielipiteensä taustaksi. Mikä yhdistää näitä kahta käyttöä? En näe muuta mahdollisuutta kuin seuraavan: samalla kun konsessiivinen sivulause kertaa keskustelun aikana yhdessä todettua tietoa, se voi toistaa myös ehdotukseen kuuluneen *vaikka*-lekseemin. ISK (s. 824) toteaa: »Konjunktiot ovat sananosia, sanoja, lauseita ja lausekkeita kytkeviä partikkeleita. Ne ovat syntaktistunein osa lausumapartikkeleita.» Määritelmään sisältyy kieliopillistumishypoteesi. Oletukseni on, että suomen *vaikka* on kieliopillistunut konjunktioksi keskustelun jaksojen toistuminen kautta.

▷

A: *Sehän vois olla* ***vaikka sen kaveri****.*
B: ***Vaikka*** [***se ois sen kaveri****, ei se voi niin tehdä*].

Toisen position yksinäinen tai anaforiseen ainekseen kytkeytynyt *vaikka* osoittaa siirtymän mahdolliseksi. Toisto on arkikeskusteluissakin tavallinen retorinen kuvio (esim. Tannen 1989: 47–97). Perelmanilaisessa retoriikassa argumentoinnin yhtenä perusideana on kuulijan hyväksynnän siirtäminen vastapuolen aiemmasta ehdotuksesta puhujan ehdotukseen, mikä edellyttää sidoksen luomista näiden väitteiden välille (Perelman 1996: 28). Konsessiivissa tämä tapahtuu vastakkaisen ehdotuksen osittaisen hyväksynnän kautta. Konsessiivikonjunktio *vaikka*$_2$ siis toistaa aiemmin hyväksyttäväksi tarjotun ehdotuksen ja yhdistää sen puhujan omaan ehdotukseen. *Vaikka*$_2$-lauseen yhdistyminen uutta ehdotusta kantavan proposition kanssa toteuttaa retoriikan periaatetta: puhuja hyväksyy aiemman väitteen osittain, mutta rakentaa samalla syntaktisen yhteyden omaan väitteeseensä. Königin (1986) mukaan konnektiivisten suhteiden kieliopillistumisessa on olennaista keskusteluimplikaatioiden konventionaalistuminen muun muassa niin, että vastakkaisuuden merkityspiirre haalistuu ja toinen näkökulma tulee esiin. Konsessiivinen *vaikka*$_2$-rakenne tekee tämän taka-alaistamisen siirtämällä aiemman ehdotuksen sivulauseasemaan ja kytkemällä siihen preferoidun, päälauseasemaisen vaihtoehdon.

LOPUKSI

Tämän artikkelin perusoletuksena oli, että suomen kielen *vaikka*-lekseemin esiintymät ovat keskenään polyseemisiä. Lausumapartikkeli *vaikka*$_1$ näyttää olevan neuvottelutyyppisissä keskusteluissa jopa tavallisempi kuin konsessiivikonjunktio. Määrän ylintä asteikkoa ilmaisevat skalaariset *vaikka*-konstruktiot, esimerkiksi *vaikka kuinka paljon*, taas kuuluvat luontevammin kertomuksiin kuin neuvotteluihin. *Vaikka*-konstruktiot näyttävät olevan jossain määrin toimintatyyppikohtaisia.

Tässä artikkelissa on tarkasteltu erityisesti konsessiivisen merkityssuhteen vähittäistä konstruoitumista neuvottelevissa toimintatyypeissä. Kardinaalikonsessiivin skeeman avulla on osoitettu, että suomen kielen *vaikka*-polyseemeillä on neuvottelun vaiheita merkitsevä tehtävä niin ehdotuksessa, myönnyttelyssä kuin vastakkaisen näkökulman osoittamisessakin. *Vaikka*-esiintymien tulkinta syntyy sanan syntaktisen ja sekventiaalisen aseman perusteella. Edellä esittämäni mukaan konsessiivisuhde (*vaikka* p, q) on tyypillisesti neuvotteluprosessin kokoava johtopäätös.

Konsessiivirakenteita on tässä artikkelissa tarkasteltu niin, että väitteiden odotuksenvastaisuuden sijaan on kiinnitetty huomiota puhujien ehdotusten vastakkaisuuteen. *Vaikka*-esiintymiä on luokiteltu sen perusteella, merkitsevätkö ne puhujan oman ehdotuksen vai edeltävän ehdotuksen retorisen hyväksynnän. Osittainen hyväksyntä on neuvotteluissa tavallinen argumentaatiokeino. Tutkimuksen tuloksena esitetään hypoteesi, jonka mukaan konsessiivikonjunktio on kieliopillistunut lausumapartikkelista *vaikka*$_1$ keskustelun vaiheiden kautta.

Kardinaalikonsessiivin skeema havainnollistaa hyvin sitä, että konsessiivisuus on neuvottelun toimintatyyppiä ohjaava ja puhujien sisäistämä malli. Edellä on pyritty osoittamaan, että esitellyt kolme *vaikka*-tyyppiä ovat prototyyppisesti neuvottelun argumentaatiota palvelevia suomen kielen keinoja.

LITTEROINTIMERKIT

Artikkelissa esitettyjen litteraatioiden tarkkuusaste vaihtelee, koska esimerkit ovat peräisin eri aineistoista.

Välimerkein osoitetaan sävelkulkua

.	laskeva sävelkulku (piste)
;	lievästi laskeva sävelkulku (puolipiste)
,	tasainen sävelkulku (pilkku)
?	nouseva sävelkulku (kysymysmerkki)

Sävelkorkeuden nousu, painotus ja puhenopeus

_	painotettu sana tai sanan osa on alleviivattu (*sen teki se koira*)
↑	ympäröivää puhetta korkeammalta sanottu jakso (*sen teki ↑se koira)*
↓	ympäröivää puhetta matalammalta sanottu jakso (*sen teki ↓se koira*)
°	ympäröivää puhetta hiljaisemmin sanottu jakso (*sen teki se °koira°*)
> <	ympäröivää puhetta nopeammin sanottu jakso (*sen teki >se koira<*)
< >	ympäröivää puhetta hitaammin sanottu jakso (*sen teki <se koira>*)

Sanojen kesto

-	kesken jäänyt sana (*se kis- eiku koira sen teki*)
<	sanan loppu tavallista lyhyemmin sanottu (*se koira<*)
:	äänteen venytys (*se koi::ra sen teki*)

Muita esitystapaa koskevia seikkoja

(h)	voimakas hengitys sanan sisällä, usein naurua (*sen teki se k(h)o(h)ira*)
.joo	piste sanan edessä: sana on lausuttu sisään hengittäen
.hhh	piste h:n edessä: sisäänhengitys (yksi h on sekunnin kymmenesosa)

Tauot, päällekkäispuhunta

(0.7)	tauko ja sen kesto sekunteina
(.)	mikrotauko (alle 0,2 sekuntia)
=	tauotta toisiinsa liittyvät puhunnokset
_	kaksi sanaa on lausuttu yhteen (*tuol_on se koira*)
[	päällekkäispuhunnan alku
]	päällekkäispuhunnan loppu

Epäselvät kohdat ja litteroijan kommentit

( )	sulkeissa epäselvästi kuultu jakso (*ja sit se koira (teki) sen*)
(-)	sulkeet, joiden sisällä katkoviiva: sana, jota ei ole kuultu
(( ))	kaksoissulkeiden sisällä litteroijan kommentteja ja selityksiä tilanteesta (*sit se koira* ((kädet levittäen:)) *teki sen*)

▷

LÄHTEET

BARTH, DAGMAR 2000: »That's true, although not really, but still»: Expressing concession in spoken English. – Elizabeth Couper-Kuhlen & Bernd Kortmann (toim.), *Cause, condition, concession, contrast: Cognitive and discourse perspectives* s. 411–437. Topics in English Linguistics 33. Berlin: Mouton de Gruyter.

COUPER-KUHLEN, ELISABETH – KORTMANN, BERND (toim.) 2000: *Cause, condition, concession, contrast: Cognitive and discourse perspectives*. Topics in English Linguistics 33. Berlin: Mouton de Gruyter.

COUPER-KUHLEN, ELISABETH – THOMPSON, SANDRA A. 2000: Concessive patterns in conversation. – Elizabeth Couper-Kuhlen & Bernd Kortmann (toim.), *Cause, condition, concession, contrast: Cognitive and discourse perspectives* s. 381–410. Topics in English Linguistics 33. Berlin: Mouton de Gruyter.

CREVELS, MILY 2000: Concessives on different semantic levels: A typological perspective. – Elizabeth Couper-Kuhlen & Bernd Kortmann (toim.), *Cause, condition, concession, contrast: Cognitive and discourse perspectives* s. 313–339. Topics in English Linguistics 33. Berlin: Mouton de Gruyter.

DUVALLON, OUTI – ROUTARINNE, SARA 2001: Parenteesi keskustelun kieliopin voimavarana. – Mia Halonen & Sara Routarinne (toim.), *Keskustelunanalyysin näkymiä* s. 122–154. Kieli 13. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

FORD, CECILIA E. 2000: The treatment of contrasts in interaction. – Elizabeth Couper-Kuhlen & Bernd Kortmann (toim.), *Cause, condition, concession, contrast: Cognitive and discourse perspectives* s. 283–311. Topics in English Linguistics 33. Berlin: Mouton de Gruyter.

GÜNTHNER SUSANNE 2000: From concessive connector to discourse marker. – Elizabeth Couper-Kuhlen & Bernd Kortmann (toim.), *Cause, condition, concession, contrast: Cognitive and discourse perspectives* s. 439–468. Topics in English Linguistics 33. Berlin: Mouton de Gruyter.

HAKULINEN, AULI 1997: Johdanto. – Liisa Tainio (toim.), *Keskustelunanalyysin perusteet* s. 13–17. Tampere: Vastapaino.

ISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA (toim.) 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

KAUPPINEN, ANNELI 1977: *Mikon kielioppia*. Lisensiaatintutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

——— 1982: Kuinka negaatio kasvaa. – *Virittäjä* 86 s.140–153.

——— 1998: *Puhekuviot, tilanteen ja rakenteen liitto. Tutkimus kielen omaksumisesta ja suomen konditionaalista*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

KAUPPINEN, ANNELI – SAARI, MIRJA 2003: Concessive constructions in Finnish and Finland-Swedish. Esitelmä kongressissa III International Contrastive Linguistics Conference. Santiago de Compostela, 23.–26. syyskuuta 2003.

KÖNIG, EKKEHARD 1986: Where do concessives come from? On the development of concessive connectives. – Jacek Fisiak (toim.), *Historical semantics: Historical word-formation* s. 263–282. Trends in Linguistics 29. Berlin: Mouton Publishers.

——— 1988: Concessive connectives and concessive sentences: Cross-linguistic regula-

rities and pragmatic principles. – John Hawkins (toim.), *Explaining language universals* s. 145–166. Oxford: Blackwell.

Levinson, Stephen C. 1992: Activity types and language. – Paul Drew & John Heritage (toim.), *Talk at work* s. 66–100. Studies in Interactional Sociolinguistics 8. Cambridge: Cambridge University Press.

Lieko, Anneli 1992: *The development of complex sentences: A case study of Finnish.* Studia fennica linguistica. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Linell, Per 1998: *Approaching dialogue. Talk, interaction and contexts in dialogical perspectives*. Amsterdam: John Benjamins.

LSRS = Lönnrot, Elias [1866–80]: *Suomalais-Ruotsalainen Sanakirja*. Helsinki: WSOY 1958.

NS = *Nykysuomen sanakirja*. Helsinki: WSOY 1951–1961.

Perelman, Chaïm 1996: *Retoriikan valtakunta*. Alkuteoksesta *L'empire rhétorique* suomentanut Leevi Lehto. Tampere: Vastapaino.

PS = *Suomen kielen perussanakirja*. Helsinki: Valtion painatuskeskus ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 1990–1994.

Raevaara, Liisa 1997: Vierusparit — esimerkkinä kysymys ja vastaus. – Liisa Tainio (toim.), *Keskustelunanalyysin perusteet* s. 75–92. Tampere: Vastapaino.

Sacks, Harvey – Schegloff, Emanuel A. – Jefferson, Gail 1974: A simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation. – *Language* 50:4 (1) s. 696–734.

Summa, Hilkka 1996: Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan. – Kari Palonen & Hilkka Summa (toim.), *Pelkkää retoriikkaa* s. 51–83. Tampere: Vastapaino.

Tannen, Deborah 1989: *Talking voices: Repetition, dialogue, and imagery in conversational discourse*. Studies in interactional sociolinguistics 6. Cambridge University Press.

POLYSEMIC FORMS OF »VAIKKA» AND THE RHETORIC OF NEGOTIATION

The article analyses the use of the Finnish lexeme *vaikka* ('[al]though' but also 'even if', 'say, for example' and 'on the other hand, indeed') in spoken Finnish, and especially in certain planning and negotiating situations. The forms in which this lexeme occur are described as facilitators of argumentation based on concessiveness. The writer applies the cardinal concessive schema of Couper-Kuhlen and Thompson (2000):

X Speaker A states something or puts forward a view (proposal)
X' Speaker B acknowledges the validity of the statement or view (affirmation)
Y Speaker B continues by putting forward an opposing view (counter proposal)

▷

In negotiations this schema is used to modify, weaken or contradict statement X and to confirm counter statement Y.

The writer hypothesises that the different polysemes of the Finnish lexeme *vaikka* have a potential role at every stage of the cardinal concessive three-part sequence. She refers to the different types of occurrence of *vaikka* in the rhetoric of negotiation as follows:

X	*vaikka*$_1$	utterance particle; marks a statement/proposal of the speaker
X'	*vaikka*$_2$	concessive conjunction; marks affirmation
Y	*vaikka*$_3$	concessive particle; marks an opposing view [»*tosin*» 'on the other hand']

The utterance particle *vaikka*$_1$ marks a clause or a sentence with which the speaker presents a proposal. A proposal thus marked leaves space for alternative solutions.

(1)	A: →	*Mentäiskö vaikka junalla?* 'Shall we go, say, by train?'	PROPOSAL (X)	*vaikka*$_1$
	B:	*Mennään vaan.* 'Why not.'	APPROVAL	

(2)	1st turn	A:	*Millä mennään?* 'How shall we get there?'	QUESTION	
	2nd turn	B: →	*Vaikka junalla.* 'By train, for example.'	PROPOSAL (X)	*vaikka*$_1$
	3rd turn	A:	*Sopii.* 'OK.'	APPROVAL	

In example 3 *vaikka* [*niin*] is now in the position of an approval. This *vaikka* differs from the utterance particle not only in terms of sequence but also syntactically. It expresses affirmatory approval of the preceding turn. It is thus prototypically in the position of a concessive clause.

(3)	A:	*Mennään junalla.* 'Let's go by train.'	PROPOSAL (X)	
	B: →	*Vaikka* [*niin*] 'Why not, indeed.'	APPROVAL (X')	

The examples demonstrate the potential mobility of the lexeme *vaikka*. Based on this analysis, the writer puts forward a grammaticalisation hypothesis: that the conjunction *vaikka* has been used syntactically as an utterance particle in conversation.

A: *Sehän vois olla* ***vaikka sen kaveri****.*
'He could of course be her friend, for example'.

B: ***Vaikka*** **[*****se ois sen kaveri****,** *ei se voi niin tehdä*].
'Even if he were a friend of hers, he can't do that.'

In negotiations it is typical that a compromise proposal is formulated as a concessive compound structure in which elements of the preceding conversation are deposited in a *vaikka* clause. The aim of the participants in the condensed business negotiation given below is to decide whether or not to begin the new project proposed by K2. The conversation participants are K2, B, F and A.

K2: *sitä hanketta vois ihan hyvin lähtee alottamaan*
'the project could quite well be started'
B: *onko ne palikat kunnossa?*
'are the components OK?'
B: *tietoo ei välttämättä ole*
'we don't necessarily have the info'
F: *mistä resurssit – –?*
'what about the resources – –?'
F: *ei onnistu / osastoinsinöörillä on muutakin tekemistä*
'it's no good / the department engineer has other things to do'
B: *koulutuksellinen tuki voidaan hankkia*
'we could get some training support'
A: *Arviointiin on jonkunnäkönen paperi olemassa*
'there is some kind of document for the evaluation'

B's summary: *sitähän voi lähtiä – – tuota tuotantoa suunnittelemaan,*
→ *vaikka ne kaikki palikat ei oo kunnossa*
'actually we could start to – – plan production, even though some of the components aren't right'

The polysemic forms of *vaikka* differ from each other on the basis of whether they are connected with the speaker's own proposal or a presupposed view put forward earlier in the conversation. The utterance particle *vaikka*$_1$ marks the speakers own voice, the concessive conjunction *vaikka*$_2$ marks an epistemically familiar idea, and the concessive particle *vaikka*$_3$ (e.g. *Mennään junalla. Vaikka yhteydet ovat kyllä huonot*. 'Let's go by train. Although the connections certainly aren't good.') marks the speaker's own voice in relation to a preceding proposal, often his/her own. ■

Yhteystiedot (address):
PL 35 (Rautpohjankatu 8)
40014 Jyväskylän yliopisto
Sähköposti: *anneli.kauppinen@edu.jyu.fi*